УДК 616.89-008.454-07-057.875

О. С. Юрценюк

КЛІНІКО-ПСИХОПАТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПСИХОТИЧНИХ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ У СТУДЕНТІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Актуальність. Значна поширеність психічних та поведінкових розладів серед молоді ставить до числа пріоритетних проблему їх ранньої діагностики, профілактики і корекції. В структурі психічної патології у студентів провідне місце займають розлади межового спектра, що призводить до зниження навчальної адаптації та погіршення успішності. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених вивченню психологічних, педагогічних, медичних аспектів розвитку психічних порушень в осіб, які займаються напруженою розумовою працею, проблеми їх ранньої діагностики, психопрофілактики і корекції з позиції системного підходу залишаються не до кінця розкритими й потребують подальшого вивчення поширеності, структури, особливостей клінічних проявів психічної патології студентської молоді з урахуванням сучасних реалій системи вищої освіти.

Мета – вивчення клініко-психопатологічних особливостей непсихотичних психічних розладів у студентів вищих навчальних закладів залежно від курсу навчання.

Матеріали та методи. Проведено комплексне обстеження 1200 студентів (831 студент (69,25 %) Буковинського державного медичного університету та 369 студенів (30,75 %) Чернівецького національного університету) обох статей у віці 17–24 роки. Методи дослідження – клінічний, психодіагностичний, статистичний.

Результати. У значної частини студентів виявлені непсихотичні психічні розлади різного ступеня виразності, що вимагає їхнього своєчасного розпізнання й адекватної психокорекції, психопрофілактики та терапії. У психопатологічній структурі тривожних і депресивних реакцій виявлений зсув від депресивно-тривожних розладів на початку навчання, до тривожних – на останніх курсах.

Висновки. Переважання високого рівня особистісної тривожності в групі ризику, порівняно із частим поєднанням особистісної й реактивної тривожності в субклінічній і клінічній групах, вказує на значну роль психогенного фактора в розвитку афективних симптомокомплексів у двох останніх групах, це слід враховувати при плануванні профілактичних та лікувальних заходів.

Ключові слова: депресія, тривога, студенти.

КЛИНИКО-ПСИХОПАТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НЕПСИХОТИЧЕСКИХ ПСИХИЧЕСКИХ РАССТРОЙСТВ У СТУДЕНТОВ НА РАЗЛИЧНЫХ ЭТАПАХ ОБУЧЕНИЯ

О. С. Юрценюк

ВГУЗ Украины «Буковинский государственный медицинский университет», г. Черновцы, Украина

Актуальность. Широкая распространенность психических и поведенческих расстройств среди молодежи ставит в число приоритетных проблему их ранней диагностики, профилактики и коррекции. В структуре психической патологии у студентов расстройства пограничного спектра занимают ведущее место, что приводит к снижению учебной адаптации и ухудшению успеваемости.

Несмотря на большое количество работ, посвященных изучению психологических, педагогических, медицинских аспектов развития психических нарушений у лиц, занимающихся напряженным умственным трудом, проблемы их ранней диагностики, психопрофилактики и коррекции с позиции системного подхода остаются не до конца раскрытыми и требуют дальнейшего изучения распространенности, структуры, особенностей клинических проявлений психической патологии студенческой молодежи с учетом современных реалий системы высшего образования.

Цель – изучение клинико-психопатологических особенностей непсихотических психических расстройств у студентов высших учебных заведений в зависимости от курса обучения.

Материалы и методы. Проведено комплексное обследование 1200 студентов (831 студент (69,25 %) Буковинского государственного медицинского университета и 369 студентов (30,75 %) Черновицкого национального университета) разного пола в возрасте 17–24 лет. Методы исследования – клинический, психодиагностический, статистический.

Результаты. У значительной части студентов обнаружены непсихотические психические расстройства различной степени выраженности, что требует их своевременного распознавания и адекватной психокоррекции, психопрофилактики и терапии. В психопатологической структуре тревожных и депрессивных реакций обнаружен сдвиг от депрессивно-тревожных расстройств в начале обучения, к тревожным – на последних курсах.

Выводы. Преобладание высокого уровня личностной тревожности в группе риска, по сравнению с частым сочетанием личностной и реактивной тревожности в субклинической и клинической группах, указывает на значительную роль психогенного фактора в развитии аффективных симптомокомплексов в двух последних группах, это следует учитывать при планировании профилактических и лечебных мероприятий.

Ключевые слова: депрессия, тревога, студенты.

CLINICAL-PSYCHOPATHOLOGICAL PECULIARITIES OF NON-PSYCHOTIC MENTAL DISORDERS IN STUDENTS AT DIFFERENT STAGES OF STUDYING

O. S. Yurtsenyuk

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovynian State Medical University», Chernivtsi, Ukraine

Background. The widespread prevalence of mental and behavioral disorders among young people makes the problem of their early diagnosis, prevention and correction one of the priority issues. Disorders of the boundary spectrum occupy a leading place in the structure of mental pathology in students, which leads to a reduction in educational adaptation and deterioration of educational progress.

Despite the large number of works dealing with the study of psychological, pedagogical, and medical aspects of the development of mental disorders in persons engaged in intense mental work, the problems of their early diagnosis, psychoprophylaxis and correction from the standpoint of the systemic approach are not fully revealed and require further study of the prevalence, structure, peculiarities of clinical manifestations of mental illness in student youth, taking into account modern realia of the system of higher education.

The **objective** of the work is to explore the clinical and psychopathological peculiarities of non-psychotic mental disorders in students of higher educational institutions, depending on the year of study.

Materials and methods. A comprehensive examination of 1200 students (831 students (69.25 %) of Bukovinian State Medical University and 369 students (30.75 %) of Chernivtsi National University) of both sexes aged 17-24 years has been carried out. Methods of the research are as follows: clinical, psychodiagnostic, statistical.

Results. Non-psychotic mental disorders of varying stages of severity have been diagnosed in a significant proportion of students, it requires their timely recognition and

adequate psycho-correction, psychoprophylaxis and therapy. In the psychopathological structure of anxiety and depressive reactions, there was revealed a shift from depression and anxiety disorders – at the beginning of study, to anxiety – during the last years of study.
Conclusions. The predominance of a high level of personal anxiety in the risk group compared to the frequent combination of personal and reactive anxiety in the subclinical and clinical groups indicates the significant role of the psychogenic factor in the development of affective symptom complexes in the latter two groups, which should be taken into account when planning preventive and therapeutic measures.

Keywords: depression, anxiety, students.

For citation: Yurtsenyuk O. S. Clinical-psychopathological peculiarities of non-psychotic mental disorders in students at different stages of studying. *Arkhiv Psykhiatrii.* 2018, 24(3): 149–152. (In Ukr.)

Corresponding Author (Автор, відповідальний за листування): yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua

Received / Поступила: 22.06.2018
Accepted / Прийнята до друку: 30.08.2018

Актуальність. Збереження і підвищення рівня психічного здоров'я студентів є однією з основних задач сучасної медицини. Останніми роками значно зросла захворюваність на непсихотичні психічні розлади (НПР), що неминуче зачіпає і студентство як частину загальної популяції. Висока поширеність НПР поставила в число першочергових завдань психіатричної науки і практики розробку методів ранньої діагностики і терапії даної патології [1].

На думку багатьох авторів, у періоді навчання можна виділити три основних критичних періоди, які припадають на перший, третій і п'ятий курси (у студентів-медиків, відповідно, перший, четвертий і шостий) [2]. На першому курсі відбувається зміна соціальної ролі того, кого навчають, корекція потреб і системи цінностей, виникає необхідність більш гнучко регулювати свою поведінку, пристосовуючись до вимог вищої школи, встановлювати стосунки в новому колективі; іногороднім – облаштовувати побут. На третьому (четвертому) курсі відбувається переоцінка цінностей, переосмислення вибору спеціальності. Студенти-медики, в яких у програмі з'являються клінічні дисципліни, починають відчувати тягар лікарської відповідальності [3]. Особливість кризи п'ятого (шостого) курсу пов'язана з майбутнім працевлаштуванням, перспективами роботи й професійного росту в рамках обраної спеціальності. Відсутність резервів психічного й фізичного здоров'я на кожному з етапів може призвести до розвитку невротичних розладів і розладів адаптації [1, 3].

Згідно з літературними даними, психічна дезадаптація, переважно, супроводжується тривожними й депресивними розладами [4, 5].

Вищевикладене визначає актуальність даної роботи, **метою** якої є вивчення клініко-психопатологічних особливостей непсихотичних психічних розладів у студентів вищих навчальних закладів залежно від курсу навчання.

Матеріали та методи дослідження

Проведено обстеження 1200 студентів, які відібрані при проведенні суцільного скринінгового дослідження 1679 осіб (479 осіб з різних причин не пройшли повне скринінгове обстеження (I та II поперечні зрізи) та були виключені із вибірки). У дослідженні взяв участь 831 студент (69,25 %) Буковинського державного медичного університету (БДМУ) та 369 студенів (30,75 %) Чернівецького національного університету (ЧНУ).

У роботі використані наступні патопсихологічні методи: шкала реактивної й особистісної тривожності Спілбергера–Ханіна й шкала депресії Зунге. Зі студентами, у яких виявили завищені показники за скринінговими шкалами, проводили очну зустріч, клініко-психопатологічну оцінку кожного випадку. Діагнози встановлювали згідно з критеріями діагностики Міжнародної класифікації хвороб 10 перегляду.

Результати та їх обговорення

Серед усіх обстежених на державній формі навчалися 516 студентів (43,0 %), на контрактній – 684 студенти (57,0 %). На спеціальності лікувальна справа навчалось 564 студенти (47,0 %), педіатрія – 42 (3,5 %), стоматологія – 204 (17,0 %), медична психологія – 21 (1,75 %). Серед обстежених студентів ЧНУ 144 (12,0 %) обрали спеціальність психологія, 31 (2,58 %) – історія, 62 (5,17 %) – математика, 27 (2,25 %) – фізика, 12 (1,0 %) – філософія/теологія, 23 (1,92 %) – економіка, 17 (1,42 %) – інформатика, 19 (1,58 %) – політологія, 14 (1,16 %) – педагогіка (початкова освіта), 20 (1,67 %) – соціологія.

Непсихотичні психічні розлади було діагностовано у 317 (26,42 %) студентів. Структура НПР: афективні розлади настрою (F30-34) виявлено у 79 (24,92 %) студентів; невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади (F40-48) виявлено у 187 (58,99 %) студентів; поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними чинниками (F50-51.4) – у 20 (6,31 %) студентів; розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих (F60) – у 31 (9,78 %) студента. Структура НПР відображена на рисунку 1.

Аналізуючи рівень емоційної стійкості, депресії, особистісної та ситуативної тривожності у обстежених студентів ми встановили, що тільки 9,09 % обстежених на першому, 13,11 % на четвертому й 15,07 % на шостому (п'ятому для студентів ЧНУ) курсі показали високу емоційну стійкість. Рівень тривожності й депресії не виходив за межі психологічної норми відповідно в 18,18 %, 57,37 % й 53,83 % обстежених. Серед них на першому курсі в 83,33 % випадках, на четвертому – в 91,42 %, на шостому (п'ятому) – в 82,35 % мала місце тільки особистісна тривожність. В інших випадках спостерігалося поєднання особистісної й реактивної тривожності.

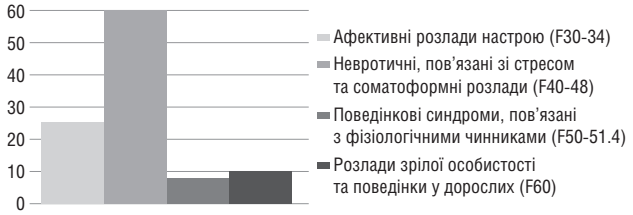

Рис. 1. Структура непсихотичних психічних розладів у обстежених студентів

Студенти, які за скринінговими шкалами показали підвищені результати, були поділені на 3 групи: 1 група – студенти зі станом підвищеного ризику розвитку тривожних і депресивних реакцій – 9,09 % (від загального числа обстежених, 1200 студентів) навчалися на першому курсі, 16,39 % – на четвертому й 19,35 % – на шостому. До цієї групи віднесені особи із підвищеними результатами за шкалами тривоги й (або) депресії, проте при клінічному обстеженні у них не виявили виразної афективної симптоматики. Разом з тим, у них спостерігали виражене внутрішнє напруження, що супроводжувалося потребою в постійній мобілізації й підвищеному самоконтролі.

2 група – особи з афективними розладами субклінічного рівня – відповідно по курсах, 45,46 %, 9,85 % й 6,46 %. У них були окремі прояви тривоги й (або) депресії, які за ступенем виразності не вкладалися в клінічно окреслені психопатологічні синдроми. У студентів, що ввійшли до даної групи, працездатність зберігалася, але на зниженому рівні.

3 група – студенти із клінічно оформленими проявами тривоги й депресії, що відповідають стандартам МКХ-10. До неї увійшли 24,72 % (79 осіб), серед них 18,18 % студентів навчалося на першому курсі, 3,28 % – на четвертому й 4,96 % – на шостому (п'ятому для студентів ЧНУ).

Результати, отримані за шкалами депресії та тривоги (особистісної й реактивної) у кожній із груп у різні періоди навчання були наступними: питома вага тривожних і депресивних порушень найвища на першому курсі й поступово знижується, змінюючись за структурою, на наступних. Відповідно, частка клінічно окреслених афективних порушень на першому курсі значно перевищує відповідні показники у студентів старших курсів.

У першій групі, групі ризику, у студентів першого та четвертого курсів особистісна тривога з різною частотою поєднувалася із завищеними результатами за шкалою депресії, чого не спостерігалося у студентів старших курсів. При цьому поєднання високого рівня особистісної тривожності та схильності до розвитку депресії в першокурсників зустрічається у 6 разів частіше, ніж на четвертому курсі.

Таблиця 1. Структура афективних непсихотичних психічних розладів у студентів.

Шифр МКХ 10	Непсихотичний психічний розлад	Кількість осіб, абс	%
Розлади настрою (афективні розлади)			
F30.0	Гіпоманія	9	11,39
F30.1	Манія без психотичних симптомів	4	5,07
F32.0	Легкий депресивний епізод	19	24,05
F32.1	Помірний депресивний епізод	7	8,86
F32.2	Тяжкий депресивний епізод	1	1,27
F33.0	Рекурентний депресивний розлад з легким перебігом	10	12,65
F33.1	Рекурентний депресивний розлад з помірним перебігом	6	7,59
F34.0	Циклотимія	16	20,25
F34.1	Дистимія	7	8,87
	Разом	79	100,00

У другій групі, субклінічних розладів, у всіх випадках був зафіксований підвищений результат за шкалою особистісної тривожності. Серед першокурсників в 60,01 % випадків особистісна тривожність поєднувалася зі схильністю до розвитку депресії, в 13,33 % було поєднання особистісної й реактивної тривожності, а ще в 13,33 % випадків показники виявилися підвищеними за всіма скринінговими шкалами (депресії, особистісної й реактивної тривожності). На відміну від першокурсників, у більшої частини студентів четвертого курсу (66,67 %) і шестикурсників (50,0 %) спостерігалися тільки підвищені результати за шкалою особистісної тривожності. У психопатологічній структурі субклінічних афективних розладів у студентів першого курсу переважали депресивно-тривожні реакції, на четвертому курсі – тривожно-депресивні, на шостому – чітко переважали тривожні реакції.

У осіб, що склали третю групу, із клінічно вираженими НПР, при обстеженні виявлено клінічний рівень депресії, високий рівень особистісної тривожності та реактивну тривожність різної виразності (серед студентів всіх курсів). У психопатологічній структурі обстежених цієї групи було виявлено тривожно-депресивний, обсесивно-компульсивний, неврастенічний, депресивний, тривожний синдроми. Цим студентам було запропоновано розроблений нами курс комплексного лікування (фармакологічного та психотерапевтичного).

Виявлена закономірність між поширенням невротичних реакцій і реакцій розладів адаптації залежно від тривалості навчання у вузі: на першому курсі виявлено відповідно 58,06 % й 41,94 % випадків, на четвертому – 27,88 % й 72,12 %, на шостому – 8,83 % й 91,17 %. На відміну від дезадаптивних розладів, невротичні розлади супроводжувалися різними вегетативними проявами (тахікардією, гіпергідрозом або почуттям сухості в роті, зміною перистальтики, частим сечовипусканням, ядухою тощо).

Висновки

У значної частини студентів виявлені непсихотичні психічні розлади різного ступеня виразності, що зумовлює необхідність їх своєчасного розпізнання й адекватної психокорекції, психопрофілактики та терапії.

У психопатологічній структурі тривожних і депресивних реакцій виявлений зсув від депресивно-тривожних розладів – на початку навчання, до тривожних – на останніх курсах.

Переважання високого рівня особистісної тривожності в групі ризику, порівняно із частим поєднанням особистісної й реактивної тривожності в субклінічній і клінічній групах, вказує на значну роль психогенного фактора в розвитку НПР у двох останніх групах.

Список використаної літератури

1. Киосева Е. В. Психопатологическая характеристика эмоциональной сферы у студентов младших курсов. Український вісник психоневрології. 2016. Т. 24, Вип. 1 (86). С. 60–63.
2. Коваленко М. В. Структурний аналіз перфекціонізму у студентів вищих навчальних медичних закладів. Український вісник психоневрології. 2014. Т. 22, Вип. 3 (80). С. 65–68.
3. Корнієнко О. В. Індивідуально-типологічний (інтровертований) та факторний аналізи психосоматичного здоров'я студенток-дівчат Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2015. Вип. 35. С. 144–151.

4. Малахов П. С., Асєєва Ю. О., Харітонова А. С. Проблемність адаптації студентів-медиків. Медична психологія. 2016. Т. 11, № 2 (42). С. 3–5.
5. Чабан О. С., Хаустова О. О., Трачук Л. Є. Шляхи підвищення ефективності навчання студентів за спеціальністю «Медична психологія». Медична психологія. 2016. Т. 24, № 1 (86). С. 3–8.

References

1. Kioseva, O. V. (2016). Psikhopatologicheskaia kharakteristika emotsionalnoi sfery u studentov mladshikh kursov [Psychopathological characteristics of an emotional sphere of university first year students]. *Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal Psychoneurology*, vol. 24, issue 1 (86), pp. 60–63. (In Russian).
2. Kovalenko, M. V. (2014). Strukturnyi analiz perfektsionizmu u studentiv vyshchykh navchalnykh medychnykh zakladiv [The structural analysis of students perfectionism]. *Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal Psychoneurology*, vol. 22, issue 3 (80), pp. 65–68. (In Ukrainian).
3. Korniienko, O. V. (2015). Indyvidualno-typolohichnyi (introvertovanyi) ta faktornyi analizy psykhosomatychnoho zdorov'ia studentok-divchat Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Individually-typological and factor analysis psychosomatic health of students-girls of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody» – The Journal of Humanities State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda»*, issue 35, pp. 144–151. (In Ukrainian).
4. Malakhov, P. S., Asieieva, Yu. O., & Kharitonova, A. S. (2016). Problemnist adaptatsii studentiv-medykiv [Problems of adaptation of medical students]. *Medychna psykholohiia – Medical Psychology*, vol. 11, no. 2 (42), pp. 3–5. (In Ukrainian).
5. Chaban, O. S., Khaustova, O. O., & Trachuk, L. Ye. (2016). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti navchannia studentiv za spetsialnistiu «Medychna psykholohiia» [Ways to improve the effectiveness of teaching medical students majoring in medical psychology]. *Medychna psykholohiia – Medical Psychology*, vol. 24, no. 1 (86), pp. 3–8. (In Ukrainian).

Відомості про автора:

ЮРЦЕНЮК Ольга Сидорівна – доцент кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології імені С. М. Савенка, Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна;
e-mail: yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua

Сведения об авторе:

ЮРЦЕНЮК Ольга Сидоровна – доцент кафедры нервных болезней, психиатрии и медицинской психологии имени С. Н. Савенка, Высшее государственное учебное заведение Украины «Буковинский государственный медицинский университет», г. Черновцы, Украина;
e-mail: yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua

About the Author:

YURTSENYUK Olha Sydorivna – MD, docent of the department of neurology, psychiatry and medical psychology named after S. Savenko, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine;
e-mail: yurtsenyuk.olga@bsmu.edu.ua